

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ

МІРОШНИЧЕНКО ДМИТРО СЕРГІЙОВИЧ

УДК 130.2:378.4

**СУСПІЛЬНА МІСІЯ УНІВЕРСИТЕТУ
У ДОСВІДІ ФРАНЦУЗЬКИХ ІНТЕЛЕКТУАЛІВ**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

КИЇВ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті вищої освіти Національної академії педагогічних наук України.

Науковий керівник –

доктор філософських наук, професор
Бойченко Михайло Іванович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, професор кафедри
теоретичної і практичної філософії.

Офіційні опоненти:

доктор філософських наук, доцент
Шевчук Дмитро Михайлович,
Національний університет «Острозька академія»,
декан гуманітарного факультету;

кандидат філософських наук
Брижнік Віталій Миколайович,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
доцент кафедри філософії.

Захист відбудеться 2 жовтня 2017 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.456.01 в Інституті вищої освіти Національної академії педагогічних наук України за адресою: 01014, м. Київ, вул. Бастіонна, 9, дев'ятий поверх, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України за адресою: 01014, м. Київ, вул. Бастіонна, 9, восьмий поверх, к. 802.

Автореферат розіслано 1 вересня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. М. Червона

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження зумовлена непересічним значенням сучасного університету як соціального інституту, що забезпечує культурну спадкоємність, водночас допомагаючи людині визначитись з ціннісними орієнтирами у сучасному житті та створити проєкції у майбутнє. Сьогодні на нього покладається місія обґрунтування і створення засад суспільного розвитку, що мали незалежно від історичних обставин дискусійний характер, як і сама проблема суспільної місії університету. Набуває актуальності й дослідження теми духовної еліти у широкому розумінні, що зумовлена високим ступенем її соціального впливу. Показовим у цьому випадку є приклад французьких інтелектуалів – культурної богеми та інтелектуальної еліти, як окремої соціальної групи та її вплив на гуманітаристику, освітянство і суспільство загалом. Слід вказати на те, що одночасно із інтелектуалами, наприклад, виникає і інша активна у соціальному та політичному житті група – студентство, що доповнює першу, та є багато в чому залежною від неї, однак, наші знання про неї ще не набули належної філософської концептуалізації.

Пошуки відповідей на питання про роль інтелігенції та інтелектуалів у суспільному, а особливо – політичному житті, мають досить давню історію. Зіткнення позицій з даного питання особливо загострювалося в переламні періоди суспільного розвитку, за часів зростання політизації суспільства, і це характерно як для західної, так і для вітчизняної гуманітаристики. У кризових умовах запит на інтелектуалів з їх досвідом створення напрямків і цілей взаємодії зі світом актуалізується як для політики, так і для сфери вищої освіти. Не є винятком і сучасний етап історії, який характеризується бурхливими реформістськими процесами і революційними змінами, які супроводжують розвиток процесів глобалізації в світі і вимагають соціально-філософського осмислення.

Досвід західних інтелектуалів, роль яких у суспільних процесах минулого століття важко переоцінити, важливий для усвідомлення становища сьогодення. Уявлення і концепції ролі інтелігенції та інтелектуалів, висунуті протягом ХХ століття західними філософами, соціологами, політичними мислителями, а також сам досвід, накопичений протягом усього минулого століття, потребує критичного оцінювання і переосмислення. Особливе значення західні соціологічні концепції, які по-різному представляють роль інтелектуалів, мають для сучасної вітчизняної гуманітарної науки. Західні інтелектуали, що розмірковували над проблемами своєї суспільної діяльності, розробили чимало концепцій, що пропонують різні інтерпретації ролі своєї соціальної групи.

Слід мати на увазі, що середовище інтелектуалів та академічний світ є тісно переплетеними. Такі дослідники, як Р. Арон, П. Бурдьє, Ж. Леклерк, Е. Нарвселіус вказували на те, що зміни в інтелектуальній моді, наприклад, були спричинені конкуренцією за освітні ресурси, що точилася між поколіннями в академічних колах. Водночас, для того, щоб набути статусу інтелектуала недостатньо просто отримати університетську освіту, адже інтелектуал – це людина ідей і науки, він завжди має осмислювати своє існування.

Ступінь наукової розробленості проблеми. Заявлена у досліджуваній темі проблематика тільки починає вивчатися сучасними українськими – А. Баумейстер, Є. Бистрицький, М. Бойченко, В. Брижнік, Т. Возняк, Т. Голіченко, О. Гомілко, С. Грабовський, Я. Грицак, С. Дацюк, Т. Добко, В. Єрмоленко, О. Забужко, В. Кебуладзе, Т. Лютий, М. Маринович, М. Мінаков, О. Панич, Я. Пасько, М. Попович, С. Пролєєв, В. Склокін, В. Терлецький, В. Циба, В. Черепанін, Х. Чушак, Д. Шевчук, О. Шморгун та іншими – та російськими дослідниками, що підхопили більш ранні західноєвропейські розвідки. У цьому відношенні заслуговують уваги роботи М. Гефтера, П. Гуревича, Ю. Давидова, Б. Кагарлицького, А. Каримського, В. Куренного, А. Мельвиля, Н. Мотрошилової, П. Уварова, Л. Фадеєвої, Б. Фірсова та інших.

Хоча існують тлумачення, що абстрагуються від хронологічних рамок і культурної належності, але при розгляді інтелектуалів у специфічному розумінні передусім йдеться про широкий і впливовий рух у Франції – від Е. Дюркгайма до М. Фуко, Ж. Бодріяра і П. Розанвалона, що мав свої витoki наприкінці ХІХ ст. Саме тоді, під час кризи легітимності еліт, що знаходилися при владі, та кризи моделей самоідентифікації в інтелектуальних колах, виникла нова ідентичність у середовищі діячів розумової праці. Утворилась вона у колективному протесті, спрямованому проти існуючих соціальних еліт, через участь у боротьбі, пов'язаної зі «справою Дрейфуса». Таким чином можна досягнути, чому слово-неологізм «інтелектуал», що в минулому позначало вузьку авангардну групу, змогло перетворитись у ключовий елемент соціально-політичної термінології й вийти далеко за межі Франції, поставши загальноживаним міжнародним терміном, що завжди передбачає, однак, посилення до французької ситуації. Розквіт діяльності інтелектуалів у Франції, що припадає на середину ХХ ст, пов'язується з іменами Р. Арона, С. де Бовуар, А. Камю, Ж. Марітена, А. Мальро, Г. Марселя, М. Мерло-Понті, Ж.-П. Сартра, М. Фуко та інших. Ці та інші інтелектуали здійснили, зокрема, також і філософську рефлексію щодо власної суспільної місії. Важливе значення мають також соціологічні дослідження з елементами філософських висновків, запропоновані у різний час Ж. Бенда, Р. Дебре, А. Жіру, Ж. Леклерком, П. Мананом, О. Монженом, П. Нізаном, П. Нора, К. Шарлем та іншими. До доробку «інтелектуаловедення» відносять праці С. Алімі, П. Брюкнера, М. Вінока, Д. Дрейка, Т. Жюдт, Н. Кауппі, Д. Лінденберга, Ф. Ліотара, Ж.-К. Мільнера, П. Орі, К. Рідера, Р. Рієфеля, Р. Уолін, Ф. Сірінеллі, С. Хазарісінгха та інших. Більший обсяг аналізу взаємопов'язаності ангажованих інтелектуальних кіл у структурах вищої освіти та науки містять розвідки передусім таких дослідників як: З. Бауман, Р. Брім, І. Зелені, Р. Ерман, Л. Козер, Ч. Курцман, С. Ліпсет, Т. Парсонс, Р. Познер, Е. Шилз.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Загальний напрям дисертаційного дослідження пов'язаний з науковими темами відділу інтернаціоналізації вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України – 2012–2014 рр. «Феномен університету в контексті суспільства знань» (НДР 0112U002214) та 2015–2017 рр. «Культурно-гуманітарні стратегії розвитку університетської освіти в умовах динамічних суспільних трансформацій» (НДР 0115U002179). Тема дисертації

затверджена Вченою радою Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України (протокол № 1/8 від 21 січня 2013 року).

Метою дослідження постає обґрунтування ролі інтелектуалів у визначенні суспільної місії університету як невід'ємної складової його функціонування у модерному суспільстві загалом (та зокрема на прикладі французького суспільства кінця XIX – початку XXI ст.).

Поставлена мета потребує вирішення таких взаємопов'язаних дослідницьких завдань:

- проаналізувати філософські концепції ролі і місця університету в суспільстві;
- оцінити роль інтелектуалів у суспільному житті, виявити взаємовпливи системи вищої освіти та інтелектуальних еліт;
- виявити та прослідкувати тенденції в університетському потенціалі щодо генези та тяжіння до нього інтелектуального класу;
- вказати на основні загрозливі фактори для класичного університету та інтелектуалів, що він формує, у сьогоденні;
- розкрити роль інтелектуалів у подоланні проблем на шляху до реалізації університетом своєї місії;
- окреслити амбівалентність інтелектуального середовища університету;
- дослідити витоки феномену інтелектуалів, їх самоідентифікації;
- визначити історичне смислове навантаження понять «інтелектуали» та «інтелігенція» та обґрунтувати їхнє розрізнення;
- узагальнити досвід рефлексій щодо інтелектуального середовища Франції XIX – XX ст.;
- визначити роль, стан та перспективи інтелектуальних еліт в університетському та академічному середовищі сучасної України.

Об'єктом дослідження є еволюція інтелектуалів як суспільного феномену.

Предметом дослідження виступає університет як осередок інтелектуалів на прикладі аналізу суспільного життя Франції кінця XIX – початку XXI ст.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження утворює сполучення загальнонаукових, загальнофілософських та спеціальних методів, застосованих з метою забезпечення об'єктивності, обґрунтованості, цілісності та достовірності наукових результатів. Зокрема, в роботі використано такі методи: системного аналізу – для розгляду університетського інтелектуального середовища як цілісного соціального явища, утвореного взаємно уможливлюючими елементами; структурно-функціонального аналізу – з метою увиразнення структурних елементів системи інтелектуального представництва в суспільстві і окреслення їх функцій у контексті сфери вищої освіти; діалектичний – для дослідження процесів і явищ освітньої сфери в їх розвитку і взаємозв'язку; єдності історичного та логічного – з метою з'ясування особливостей виникнення та закономірностей становлення уявлень про зміст і покликання освіти та інтелектуальність; індукції – для узагальнення з високим ступенем достовірності процесів, що визначають особливості генезису і особливу роль інтелектуального класу в суспільстві; дедукції – задля виведення логіки одиничного із загального, а також конкретно-історичного із надісторичного; компаративістський – з метою виявлення світоглядних, аксіологічних та телеологічних відмінностей різних концептуальних підходів до явища

інтелектуальних еліт в університетському контексті; проблемний – задля здійснення проблемного структурування генезису уявлень про типи та призначення груп інтелектуальних еліт в суспільствах, їхніх зв'язків, взаємодії і перспектив у історичному поступі; ідеалізації – для окреслення ідеальної моделі університетської освіти і місця ангажованих активних груп у ній та порівняння з нею конкретно-історичного стану; систематизації – з метою структуризації та ієрархії сукупності аспектів, котрі визначають функціонування об'єкта і предмета дослідження; каузального аналізу – для з'ясування причинно-наслідкових зв'язків соціальних процесів; екстраполяції – для перенесення на підставі функціональної спорідненості висновків дослідження одних аспектів соціальної дійсності на інші.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні ролі інтелектуалів у визначенні суспільної місії університету як невід'ємної складової його функціонування у модерному суспільстві загалом (та зокрема на прикладі французького суспільства кінця XIX – початку XXI ст.). Розкрито взаємовпливи інтелектуальної еліти, культурної богеми, яка наділяється високим соціальним статусом та традиційної системи університетської освіти загалом і на прикладі Франції у XIX – початку XXI ст., а також суспільні перетворення, викликані появою нових учасників суспільно-політичної гри. Наукова новизна одержаних результатів конкретизується у таких положеннях:

Уперше:

– *обґрунтовано*, що університет виступає посередником між інтелектуальними колами та суспільством, а безпосередні взаємозв'язки університетського та академічного середовища з політично ангажованим класом інтелектуалів *концептуалізовано* як ускладнені, нелінійні та зворотні;

– *здійснено* періодизацію історичного розвитку інтелектуальних еліт на підставі зміни ступеню і способу їхньої функціональної імплементації в інституції публічної політики і ЗМІ;

– *виявлено* тенденцію до поступового зменшення ролі університету як головного осередку формування інтелектуалів, їхню відчутну суспільну маргіналізацію в сучасних умовах.

Набуло подальшого розвитку:

– *визначення* факторів, що становлять загрозу викривлення суспільної місії університету, серед яких найбільшу становлять комерціалізація і комодифікація освіти, які деформують основи академічного життя, необхідні для формування інтелектуалів, зокрема такі, як університетська автономія і академічна свобода;

– *обґрунтування* провідної ролі інтелектуалів у реалізації університетами своєї суспільної місії та подоланні проблем на шляху її втілення у життя; у цьому контексті особливу увагу приділено явищу академічного опору на прикладі подій середини XX ст., а також акцентовано теоретичну і праксеологічну доцільність активного залучення викладача, науковця, митця у суспільно-політичне життя;

– *розкриття* специфіки двоїстої природи студентства – як учнів і як потенційних інтелектуалів, що передбачає підсилення в університетській освіті уваги до розвитку критичного мислення і значення соціальних і гуманітарних дисциплін.

Уточнено:

– *класифікацію поглядів* щодо ідентичності інтелектуала, особливо у сучасному світі, на підставі розкриття можливостей його самоідентифікацій, та розрізнення з подібними культурними феноменами;

– *сміслову навантаженість* понять «інтелігенція» та «інтелектуали» у вітчизняному гуманітарному дискурсі. Для кожного виявлено традиційне смислове навантаження, залежне від культурно-історичного контексту. Відповідно до цього *запропоновано* чітку дистинкцію між розглянутими поняттями, а також явищами, яким вони відповідають;

– *розрізнення* ідеологічної (публічної) та академічної (професійної) іпостасі інтелектуала, що набуває яскравого відображення у досвіді французьких інтелектуалів, що бере початок зі «справи Дрейфуса» ;

– *розуміння* публічної ролі інтелектуалів в реаліях сучасної України в формі медіаторів між владою і суспільством, що потребує критичного переосмислення у вітчизняній гуманітарній науці у світлі новоевропейського досвіду.

Практичне значення одержаних результатів. Використані в роботі підходи та одержані за їх допомогою дослідницькі результати розширюють теоретичну площину соціальної філософії, філософії освіти та інших суміжних гуманітарних наук щодо осмислення місії університету та ролі інтелектуального класу в сучасному суспільстві. Матеріали дисертації можуть бути використані в процесі розроблення загальних та спеціальних навчальних курсів для студентів гуманітарних спеціальностей, а також у подальших наукових розвідках щодо змісту та напрямів реформування університетської освіти. Отримані результати можуть стати підґрунтям для практичного розроблення вітчизняними університетами власних освітніх стратегій у контексті входження українського суспільства до інформаційної стадії свого розвитку, а також сприяти становленню традиції рефлексії інтелектуальними спільнотами своєї ролі у суспільстві.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійної дослідницької роботи, в якій висвітлено власні ідеї та розробки автора. Автореферат і опубліковані наукові статті, в яких викладено основні положення, виконані автором самостійно.

Апробація результатів дослідження. Апробація роботи здійснювалася на методологічних семінарах та круглих столах Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України та на засіданнях відділу інтернаціоналізації вищої освіти. Основні теоретичні положення та практичні результати дисертаційного дослідження відображені у доповідях на низці конференцій: *міжнародного рівня* – «Дні науки філософського факультету КНУ імені Тараса Шевченка» (м. Київ, 2012–2013 рр.), *всукраїнського рівня* – «Філософія в сучасному світі» (м. Острог, 2013 р.), «Філософських читаннях пам'яті І.В. Бойченка» (м. Київ, 2012-2014 рр., 2016 р.), «Самоідентифікація української інтелігенції в процесах сучасного розвитку» (м. Донецьк, 2013 р.), «Інтелектуали у сучасному світі: український контекст» (м. Київ, 2013 р.), «Особистість студента та соціокультурне середовище університету в суспільному контексті» (м. Київ, 2017 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження відображено у 8 публікаціях, у тому числі 5 статтях в наукових фахових виданнях України у галузі філософських наук (3 з них мають наукометричний статус), 1 – у закордонному науковому виданні (у співавторстві, авторський внесок – 0,45 д.а.), що входить до міжнародних наукометричних баз.

Структура і обсяг дисертації відповідає меті дослідження та відображає послідовність вирішення поставлених завдань. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел, що містить 342 найменування. Загальний обсяг роботи становить 204 сторінки, із них 182 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, виявлено ступінь наукового опрацювання проблеми, окреслено напрями її розроблення, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дисертаційного дослідження, висвітлено положення, котрі визначають наукову новизну і практичну цінність отриманих результатів, наведено дані про їх апробацію, публікації, визначено особистий внесок здобувача, структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі «Специфіка філософського дослідження місії університету»** розглянуто питання про місію та ідею університету, яке у філософських дискусіях ХХ століття посідає суттєве місце. Вказується, яке місце посідає проблема інтелектуальних еліт у їх формуванні.

У підрозділі **1.1 Теоретико-методологічні засади дослідження місії університету** здійснено огляд вже класичного теоретичного доробку та сучасних наукових праць, що полягають в основі подальших розвідок. До цієї проблематики звертаються, зокрема, і відомі сучасні вітчизняні науковці – В. Андрущенко, Т. Андрущенко, М. Бойченко, О. Гомілко, Л. Горбунова, В. Зінченко, С. Калашнікова, А. Конверський, В. Кремень, С. Курбатов, М. Попович, С. Пролесєв, К. Сігов, О. Слюсаренко, І. Степаненко, Д. Шевчук та багато інших. Підґрунтям для фундаментальних досліджень можуть слугувати антологія «Ідея Університету» під редакцією М. Зубрицької і збірка «Покликання університету» під редакцією О. Гомілко, на сторінках яких розгорнуто широку міждисциплінарну дискусію стосовно долі університету, наміром якої була координація зусиль українських вчених і викладачів.

Новітні дослідження у цій галузі знайшли відображення у статтях і колективних монографіях Інституту вищої освіти НАПН, зокрема – «Феномен університету в контексті “суспільства знань”» та дисертаційних роботах, що виконуються в межах установи. Для нашого дослідження особливе значення мала також монографія і серія статей С. Курбатова, які присвячені історичній трансформації теоретичного дискурсу університету.

Класичний європейський університет існує вже майже тисячу років, однак саме протягом останнього століття з'явилась безліч праць, статей та виступів філософів із симптоматичною назвою «Ідея університету». З'ясовано, що переважна більшість із них мала полемічний характер, навіть у межах однієї школи, а учасники дискусії

часто перебільшували роль того чи іншого аспекту такого багатовимірного явища як університет. Яскравим прикладом цього є переосмислення у ліберальному руслі університетських розвідок кардинала Г. Ньюмена американським істориком християнства Я. Пеліканом у знаковій праці «Покликання університету». У дисертації використано ідею Г. Ньюмена, що університет є місцем універсального навчання. Перелік дисциплін, не має обмежуватись будь-яким визначеним колом, а повинен включати в себе якомога більше різних предметів. Цілком слушними є міркування Ньюмена, що студенти не можуть, звісно, займатися всіма без винятку дисциплінами, але він і не бачить в цьому необхідності, тому що головна мета університету – не повідомити якусь конкретну інформацію, не сприяти спеціалізації, а «дати студенту можливість зануритися в світ науки, навчитися сперечатися і поважати опонентів, радитися з ними і допомагати один одному». Однак, такий підхід докорінно відмінний від «дослідницького університету В. Гумбольдта».

Простежено, як з середини XIX століття процеси соціальної мобільності посилили проблему елітарності та доступу до освіти в суспільстві. Масовізація вищої освіти, що розпочалася у XX столітті вимусила знову звернутися до ідеї університету, але вже в іншому вигляді. Центром обговорення стали проблеми покликання і відповідальності університетів перед ідеалом освіти і співвіднесення масовості як природного наслідку соціальної еволюції та елітарності у вищій освіті. Невблаганний розвиток спеціалізації оцінювався Е. Дюркгаймом як позитивне явище, що пов'язувалось з народженням нової моральності і сприяло кращій солідаризації індивіда у суспільстві.

Обов'язок вченого і викладача у новому історичному контексті масового університету став предметом осмислення М. Вебера. На його думку, саме на університети покладається місія формування у майбутніх еліт європейського суспільства вчених, бюрократів, публічних політиків і підприємців етики відповідальності. Лише через забезпечення автономії від держави та академізму, що полягає у розрізненні викладачем факту від цінності, університет стає здатним відтворювати інтелектуальну еліту. Ідеал інтелектуала-викладача тут виступає у ролі світоглядно нейтрального спеціаліста у своїй галузі. Виступаючи за елітарну освіту, місію університету М. Вебер вбачав саме у збереженні інтелектуальної єдності світу. Вже тоді він помічав тенденції щодо зменшення ваги інтелектуалів на керівних посадах університетів, процеси наслідування американської раціоналізації та бюрократизації, що неминуче призвело б до занепаду самого «духу» німецьких університетів.

Підрозділ *1.2 Огляд ідеологічної місії університету як особливого соціального інституту в історії* висвітлює пошкваллення теоретичних суперечок щодо моделі університету на шляху до подолання криз, які спіткали західний світ у XX ст. Розглянуто знакову полеміку між іспанським філософом Х. Ортегою-і-Гассетом та президентом Конференції ректорів Західної Німеччини Г. Хаймпелем. Їх ідеї, попередньо викладені у формі промов до рідних університетських спільнот, розділені найбільшою в історії людства світовою війною і чвертю століття, однак, пов'язані головним чином потребою реформи вищої освіти перед викликами сучасності у національних та світових масштабах.

Провину сучасного університету Ортега-і-Гассет бачить у переважанні

дослідження, що стає не лише викоріненням «факультету культури», а й підставою для неналежної підготовки професіоналів. Подібний сцієнтизм призводить до того, що дослідники, які у своїй галузі є взірцевими вченими, часто на практиці є недолугими викладачами та поганою університетською адміністрацією. Ортега-і-Гассет узагальнює, що університет відмінний та невіддільний від науки, адже університет живе наукою. Намагаючись дати відсіч критиці просвітницької моделі німецького дослідницького університету, Г. Хаймпель у своїй промові з невідповідною назвою «Провина і задача університету», побіжно погоджуючись з кризовим станом європейської вищої освіти, наголошує на фундаментальній неприпустимості змішування понять «дослідження» і «наука» у Ортеги.

Встановлено, що у багатьох авторів, що присвятили свої праці цій темі, унаслідуються лінія Гумбольдта щодо керівництва університету, вибудові його на засадничому – філософському факультеті. Теоретичні науки, раціональні дисципліни, наслідуючи Канта, у моделі Гумбольдта містять свою критичність у рефлексивному пізнанні, що має поєднуватись із власною автономною науковою діяльністю. Сама наука має постійно знаходитись у творчому пошуку, русі, університет має постійно займатись дослідженням і у цьому смислі воно перебуває в єдності з викладанням. Це ж, в свою чергу, дає нам можливість вбачати ідеал викладача в інтелектуалі, у традиційному його розумінні.

Продовження цієї традиції віднайдено у розмірковуваннях Ю. Габермаса стосовно праці «Ідея університету» К. Ясперса та позицій М. Вебера. Ясперс слушно зауважує, що справжній університет, намагаючись стати інтернаціональним, все ж належить своєму народу. Університет, як явище культури, на наш погляд, включений у систему суспільно-політичних відносин, тим самим він – важливий соціальний інститут. Розглядаючи університет крізь призму «форми здійснення ідеї», інституційна форма, що слугує для об'єднання дослідників, вступає в протиріччя з науковими інтересами вчених університету, позбавляє дослідників особистої свободи. Вчені і викладачі ж ангажовані, активні в своїх відносинах з владою та відстоюють свою академічну свободу і незалежність. У новій моделі сучасного класичного університету Ясперса, при її гуманітарній спрямованості, університет є одночасно і культурним центром і дослідницьким інститутом у руслі традиції Гумбольдта.

Проаналізовано полеміку Д. Белла і Т. Веблена стосовно провідної ролі технократів у суспільстві майбутнього. Наслідуючи основоположні принципи Т. Веблена по цьому питанню, Д. Белл відкидає його надмірний технократизм і відводить пріоритетне місце в соціальній структурі власникам не тільки суто технічного, але науково-теоретичного знання в цілому. На думку Д. Белла, по-перше, вчені (або більш широко – технічна інтелігенція) набувають в політичних процесах постіндустріального суспільства особливої ваги і значення, чого вони не мали в суспільстві індустріальному. По-друге, провідна політична роль вчених в суспільстві майбутнього зумовлюється особливим «науковим духом», який укорінений у самому характері наукової творчості і забезпечує вчених неупередженим поглядом на порядок речей у світі. Схожих висновків доходив і американський соціолог А. Гоулднер, який, виділяючи в соціальній структурі сучасного суспільства три основні класи, покладав на клас нових еліт технічної інтелігенції та критичних інтелектуалів провідну та революційну роль.

У контексті дискусії про сучасний університет проаналізовано погляди прибічників постмодернізму, а саме: Ж.-Ф. Ліотара, викладені у праці «Стан постмодерну» і Б. Рідінга, що прославився твором «Університет в руїнах». Ці автори доходять висновку про невідворотність трансформацій класичного університету у наступі на нього законів ринкової економіки. Втрата основоположної культурної функції бачиться як системна криза самої ідеї університету. У руслі цих розвідок, Д. Шевчук звертає увагу на основні виклики, які стоять перед університетом – соціокультурний, інституційний, політичний, системний, що мають вираження, серед іншого, і у зниженні «суспільного авторитету академічних інтелектуалів».

Головну увагу у **другому розділі «Феномен інтелектуалів у Франції і світі»** приділено питанню про доцільність вжитку понять «інтелігенція» та «інтелектуали» у вітчизняному гуманітарному дискурсі. Для кожного виявлено традиційне смислове навантаження, залежне від культурно-історичного контексту. Відповідно до цього було запропоновано чітку дистинкцію між розглянутими поняттями, а також явищами яким вони відповідають.

У підрозділі **2.1 Інтелектуали і інтелігенти. Витоки специфічної ідентифікації інтелектуалів** визначено, що у дискусії про інтелектуалів як таких, особливу роль приділяють інтелектуалам Франції, адже минуле століття перетворило їх з відприкметникового означення людини розумової праці у надбання новітнього історико-філософського опису, поширившись як ім'я загальне по всьому світові. Поворотною точкою прийнято вважати так звану справу капітана Дрейфуса, спростування звинувачень в адресу якого відобразились, наприклад, в січні 1898 року у відомому відкритому листі Е. Золя «Звинувачую» («J'accuse»). Проти несправедливого, на їх думку, суду тоді виступило безліч письменників, філософів, журналістів. Через численні звинувачення й суперечки країна постала розколотою надвоє, однак вже такою, де була відчута повною мірою вага суспільної думки.

На противагу «інтелектуалам», термін «інтелігенція» – російський за своїм походженням – не набув поширення а ні в англomовному, а ні у франкомовному світі, проте, задля справедливості слід відзначити, що він був у вжитку деякий час на початку минулого століття в Англії, але виключно в глузливому сенсі. За іронією долі, цілком вірогідно, що в Росію термін «інтелігенція» в сенсі назви соціальної групи приходить із тієї ж таки Франції в середині XIX ст., коли Бальзак запропонував створити свою «партію інтелігентів» (le parti des intelligents), однак цей термін не зазнав поширення на його вітчизні, а «інтелігенція» повернулась у Францію, в тому числі лише у вигляді історичної еміграції після громадянської війни в Росії. Ще одним цікавим фактом є намагання уникати ціннісно навантаженого поняття «інтелектуали» представниками антидрейфусарів, які відносно себе вживали запозичене слово «інтелігенти».

Розкрито дисциплінарну багатовимірність поняття «інтелектуал». З соціологічної точки зору, інтелектуал постає як активний учасник соціальних відносин, громадський діяч, тоді як для історика інтелектуал – це перш за все історичний суб'єкт, який певним чином співвідносить свою волю з колективним благом і колективним досвідом. Таким чином, ідентичність інтелектуала структурується в трьох різних вимірах: професійна компетентність, політичні устремління і значення цієї політичної позиції в дискусійному громадському просторі

як поле легітимації інтелектуала. Р. Дебре в роботі «Інтелектуальна влада у Франції» виділяв три періоди у історії французьких інтелектуалів: «університетський», «видавничий» і «медійний», що, з певними уточненнями, можна екстраполювати і на інтелектуалів поза межами «Екзагону». Французький університет, безумовно, і виступає тим механізмом формування інтелектуальної еліти, що одним з перших прийняв модерні виклики, та, зокрема, через свою масовість пережив потрясіння кінця XIX і середини XX ст.

У підрозділі **2.2 Інтелектуальна еліта та культурна богема у соціальній історії XX ст.** на підставі аналізу рефлексій інтелектуалами щодо своєї ідентичності, показано, що соціологія інтелектуалів, як і предмет її дослідження, має дуже строкату історію. Часом вона поставала великим масивом наукових праць, як і доробок самих інтелектуалів, які визначаються в якості постатей з високою освітою, які продукують та передають культуру і ідеї та активно залучаються до суспільного життя. Траплялося, що дослідження феномену інтелектуалів уподібнювалось з соціологією знання чи науки, як і предмет дослідження унікав колективної ідентичності інтелектуалів, обираючи професійну, етнічну та інші ідентичності. Нормативне вивчення такого феномену може не завжди у своєму обсязі перекривати предмет дослідження, намагаючись конституювати соціальну групу, що вже не відповідає назві «інтелектуали».

Інтелектуали часів справи Дрейфуса вважали, що вони формують окремий клас, носячи у Франції горде власне ім'я «Les intellectuels», цей клас не базувався на його відносинах із засобами виробництва, як це було в багатьох марксистських поглядах на клас того часу, а радше на нестачі відносин до засобів виробництва. Таким чином, інтелектуали вбачали власні інтереси як такі, що межують з інтересами суспільства взагалі саме тому, що вони були вільними від звуження інтересів, що накладали б будь-які конкретні види зайнятості та позиції в економіці. Ж. Бенда, як перший представник такого погляду писав про «тисячі молодих людей, які могли зруйнувати своє майбутнє, кар'єру та навіть зазнати небезпеки через підписання маніфестів і відданість абстракціям. Їх дії, керовані всезагальними ідеями, суперечили безпосереднім інтересам індивіда».

Критичному перегляду погляди Ж. Бенда, через нехтування ролі інтелектуалів у житті суспільства, піддав А. Грамші. В засновках підходу Грамші до дослідження інтелектуалів поставало вже питання про незалежність соціальної групи інтелектуалів або можливість кожної соціальної групи мати свою власну спеціалізовану категорію інтелектуалів. Він був схильним до другої точки зору, адже і буржуазія, і пролетаріат продукували своїх власних інтелектуалів, які були «органічними» у тому сенсі, що існував зв'язок між інтелектуалами та виробничим світом. Ідеї Грамші набули поширення у середині XX століття, навіть серед не-марксистів і повторюються в багатьох працях з соціології інтелектуалів, де мова йде про те, що ними не може бути сформована певна окрема група, адже вони поділені у підмножини, що виникають з інших соціальних груп і слугують їм.

Однак, М. Фуко у своїх розвідках був ще радикальнішим, пропонуючи класову теорію для постмодерної доби. Боротьба проти різних форм насилля у царині знання для нього виступає такою, де інтелектуал одночасно і суб'єкт, і інструмент. Суспільство на зрілому етапі свого розвитку продукує «універсальних інтелектуалів»,

як їх називає М. Фуко, тобто тих, хто «владі, деспотизму, омані, зарозумілості багатства протиставляє універсальність правосуддя і справедливість ідеального закону» і кому М. Фуко протиставляє «специфічних інтелектуалів» – переважно науковців.

З критики праці Ж. Бенда у своїх розвідках виходив і К. Мангайм, вказуючи на те, що небезпека, яку Ж. Бенда вбачав у політизації, полягає у більшій мірі в ув'язненні свободи думки під впливом церкви, держави та класового устрою. Мангайм, зокрема, вважав, що в кожному суспільстві є соціальні групи, спеціальне завдання яких полягає в забезпеченні інтерпретації світу для суспільства, фактично ототожнюючи терміни «інтелектуал» та «інтелігент» (Intelligenz) стосовно тієї соціальної групи, яка своє завдання бачить у захисті «загальних інтелектуальних інтересів» і тримається позиції «вільного плавання» – неприєднання або добровільного приєднання до того чи іншого антагоністичного класу.

Загалом, місія інтелектуалів, в контексті цього їх трактування, полягає в надиханні на взаєморозуміння між класами. Відзначено, що подібний підхід домінував у середині минулого століття за структурно-функціональною парадигмою, що залишала інтелектуалам спеціальну роль членів суспільства, які переймаються культурними справами і були у відносному сенсі звільненими від відповідальності за свої соціальні функції людьми, що зосереджують свою увагу на символічних системах більше, ніж на інтеракціях та зв'язках між соціальними групами. Відтак, Т. Парсонс вважав, що інтелектуали у цій перспективі не утворюють класу та не мають політичної влади чи контролю за економічними ресурсами, а скоріше розробляють символічну систему всіх соціальних груп, не будучи органічними представниками цих груп.

Ще однією провідною фігурою, яку асоціюють із цим підходом, є Е. Шилз – дослідник інтелектуалів, які модернізували традиційні суспільства. Він зауважував, що розрив у ролі інтелектуалів між їх універсалістськими ідеалами та більш земними потребами часто призводив до відчуження інтелектуалів. Варто відмітити, що освітні можливості поширювались швидше, ніж відкривались відповідні робочі місця, таким чином, створюючи незадоволений «інтелектуальний пролетаріат», відірваний освітою від їх традиційного становища та такий, що не в змозі дотримуватись стандартів життя на які, як вони вірили, вони заслуговували.

Розглянуті три головні підходи у дослідженні класу інтелектуалів, не вичерпують об'єму такого суперечливого предмету філософського дослідження. Однак, їх слід мати на увазі хоча б за для того, щоб уникати термінологічних суперечностей. До того ж, інтелектуальна комунікація відбувається засобами медіа-середовища, розвиток у якому вже спричинив докорінні зміни у нашому розумінні інтелектуалів, адже механічне відтворення знищує «ауру» мистецтва та інтелектуальної праці. Доступ до інформації засобами Інтернету підриває авторитет «класичних» інтелектуалів як класу, однак, у будь-якому випадку, запит на них у суспільстві в цілому ще не втрачено.

Розмежування інтелектуала і експерта, або демаркація між інтелектуальними і експертними функціями – постійний сюжет дискусії про інтелектуалів протягом останнього століття, якому також властива широка палітра суджень. Зокрема, Бурдье оцінює присутню в умах освічених людей дихотомію на *scholarship* (дослідницька

робота) і commitment (практична робота, публічна діяльність) як згубну, а протиставлення між тими, хто присвячує себе науковій роботі, використовуючи наукові методи і адресуючи свою працю іншим вченим, і тими, хто «вступає в бій, виносячи свої знання за межі наукового співтовариства» називає штучним.

У третьому розділі «Університетське середовище інтелектуалів та їх соціальні впливи» проаналізовано публічну роль інтелектуалів як медіаторів між владою і суспільством та розглянуто зв'язок представників груп інтелектуалів з академічним полем, що незмінно підкреслюється у соціології інтелектуалів.

У підрозділі *3.1 Традиційний університет та постать інтелектуала* на основі аналізу тематичних джерел, встановлено, що у західних дослідників більш поширеною є точка зору, що інтелектуали і професура суть два відмінних, якщо не сказати – протилежних соціальних класи. Французькі історики, виводячи явище «інтелектуалів» не на початку ХХ століття, а набагато раніше – із Середньовіччя, стверджують, що саме університет і був середовищем їх зародження. Ми поділяємо цю точку зору, оскільки університет, навіть не будучи в повній мірі наділеним академічними свободами, які нам дарувало Просвітництво, був місцем зустрічі допитливих, яскравих умів і відомих філософів. Тобто, бути інтелектуалом і бути академічною людиною часто означає перебувати в загальному просторі ідентичності. Історично ареалом проживання інтелектуалів були монастирі і релігійні школи, потім університети, академії, і тільки з появою преси інтелектуали отримали широку популярність як виразники суспільної думки і експерти. Не слід залишати поза увагою вільних від будь-яких структур інтелектуалів епохи Відродження, чий особисті амбіції і талант дозволяли використовувати систему аристократичного патронажу для монополізації функції символічного виробництва.

Двічі в надзвичайно неспокійних епізодах сучасної історії Франції, які супроводжувалися реформами в сфері освіти, змінами навчальних програм, перетвореннями структури університетів, студенти стають посередниками між інтелектуалами і громадською думкою. У цьому ми вбачаємо певну закономірність, тому що студенти, можливо, самі того не усвідомлюючи, є своєрідним «барометром» настроїв суспільства, будучи окрім цього, однією з незахищених його груп, при цьому заявляють свою позицію всіма доступними способами. З цієї ж причини так актуалізується роль викладача-інтелектуала, коли він зустрічається зі студентською аудиторією і є справжнім моральним авторитетом і інтелектуальним зразком, навіть якщо «зрада» рано чи пізно знову відбудеться. Поглиблено і дискусію щодо особливої двоїстої природи студентства – учнів і потенційних інтелектуалів.

Ми доходимо висновків про амбівалентність університету після подій 1968 року, адже зіткнувшись із масовістю і виступаючи проти застарілого просвітництва під проводом професорів-інтелектуалів, він здобуває ще більшу автономію. Однак, як соціальна структура університет і сам підпадає під неоліберальну реформу, підпорядковується інтересам ринку.

Посилаючись на поняття А. Вебера «вільно плаваюча інтелігенція», К. Мангайм ставить питання щодо складного соціального генезису інтелектуалів, вважаючи освіту майже єдиним об'єднуючим критерієм цієї групи. А. Зелені та Д. Конрад доходять висновків навіть про неодмінну інтелектуалізацію бюрократії та владу інтелектуалів через оволодіння «телеологічним знанням».

У підрозділі *3.2 Інтелектуали та університетське середовище в сучасних реаліях* знову звертаємось до образу інтелектуала, який пройшовши історичний еволюційний шлях, набув сьогодні нових рис, зберігши разом з тим свою історичну сутність. Так само і університет в плині історії зазнав значущих змін, особливо в Україні, де якість освіти (особливо гуманітарної) подекуди не може забезпечити потреб людей із високою схильністю до розумової праці. Досліджуючи становлення інтелектуалів як класу, можна дійти висновку, що у їх випадку має місце природна схильність до розумової діяльності та невгамовна ангажованість, залученість до обговорення процесів і подій, що виходять за межі їх професійної компетенції.

Так, інтелектуал і досі є свого роду критично налаштованим відлюдником, але, в той же час, активно долучається до життя суспільства, аналізуючи процеси, що відбуваються у ньому, нерідко приймаючи в них безпосередню участь. Основним інструментом публічної взаємодії тут виступають мас-медіа та майданчики, які уможливають не лише комунікацію між інтелектуалами та суспільством, але й між спільнотою інтелектуалів. Об'єднуючи їх в "уявлювану спільноту", ми тим самим вказуємо на відсутність у ній ієрархії, натомість наголошуючи на тому, що основну роль тут відіграє взаємне визнання. Слід, однак, розрізняти власне інтелектуала та "публічну персону", адже остання є лише профанацією феномену інтелектуальності, в даному випадку ми часто маємо справу із голосливими коментаторами, які не вміють в тій же мірі визначити та проблематизувати релевантність того, про що висловлюються.

Сучасні дослідники цієї теми сходяться на слушній думці, що українська спільнота інтелектуалів переживає сьогодні складні часи через внутрішню розрідженість інтелектуального життя в нашій країні. Однією з причин є малий запит на інтелектуальність, інші ж пов'язані з історичними та економічними обставинами. Загалом, якість інтелектуального та соціального життя України напряму залежить від залучення інтелектуалів до публічної і навіть політичної сфери, що й має стати здобутком в майбутньому. Ми поділяємо думку М. Мінакова, що до інтелектуалів, безумовно, не належить будь-хто, задіяний в університетську та академічну науку, а умовами існування сучасних інтелектуалів є університет та засоби масової інформації, адже впродовж останнього часу в Україні зазнали розвитку дві ще радянські тенденції, що потребують подолання. Перша – повна підконтрольність університету державному апаратові, друга – специфічна університетська освіта журналістів (які часто в очах суспільства виступають єдиними «публічними» інтелектуалами).

За думкою ж дослідниці Н. Бойченко, однією з найхарактерніших проблем взаємодії університету з суспільством та його інститутами і виступає проблема уособленості викладача університету як інтелектуала у суспільстві. Синтезуючи розвідки, яким було приділено увагу у перших розділах, доходимо висновку, що слід ретельніше проаналізувати таке актуальне для нас питання щодо ролі інтелектуала у сучасних українських реаліях, а надто – стану інтелектуальних еліт в академічному і університетському середовищі.

ВИСНОВКИ

Результати дисертаційної роботи узагальнено у наступних положеннях:

1. Традиційний університет є носієм національної культури і її оплотом, та у своєму прагненні до реформ і академічної свободи він не помічає, що сама функція університету як соціального інституту зазнає принципових змін, «розум» і «культура» витісняються іншими цінностями, показниками успішності, а на зміну педагогу і досліднику і, тим більше, інтелектуалу – приходять адміністратор.

2. Слід мати на увазі, що змінюється сам спосіб існування інтелектуалів в академічному просторі. Анти-інтелектуалізм, що набув свого оформлення вже у середині ХХ ст. у США і сягає своїм корінням прагматизму, направлений на все меншу асоціацію факультетських викладачів із публічними інтелектуалами з фундаментальною освітою та широким колом наукових інтересів. Це спричинює значну девальвацію усього циклу «вільних мистецтв», ускладнює інтердисциплінарну комунікацію через надмірну спеціалізацію.

3. Викладацька та наукова діяльність в університетах, яким ще притаманні засадничі принципи автономії та свободи мислення, безумовно, визначається головним «прихистком» інтелектуалів. Спостерігається, однак, і явище маргіналізації інтелектуалів, що часто виступає епіфеноменом новітніх форм навчання.

4. Особливої уваги потребує в дослідженнях автономії університету неоднозначна постать інтелектуала, що залишатиметься в ньому центральною, такою, без якої унеможлиблюється саме існування класичного університету. Це вже набуло яскравого підтвердження історичними прикладами і не може бути спростовано ринковими настановами сучасності.

5. Ми поділяємо думку Б. Рідінгза, що постмодерний університет, орієнтуючись на ринок, перетворюється у транснаціональну корпорацію. І хоч глобальну стадію «кінця» університету вже було діагностовано, а перспективи класичного університету у третьому тисячолітті не є однозначними, на національному рівні у нашій країні в царині вищої освіти, а, відтак, в першу чергу в університетах, мають нарешті впроваджуватись довгоочікувані і відповідні до вимог сучасності докорінні реформи, які мають враховувати потенційний соціальний запит на інтелектуалів.

6. Зв'язок з академічним середовищем є для класичних західних інтелектуалів визначальною рисою. Однак, можливою є специфікація національних особливостей інтелектуальних еліт та їх положення у суспільстві та академічній спільноті. У Франції, зокрема, своєрідність виявляється у зобов'язанні до прямого звернення до публіки та у гострій ангажованості політичними і суспільними проблемами. Німецькі інтелектуали, які у руслі гумбольдівської програми поєднували функції дослідження і передачі знання, виявляються більш схильними до бюрократії.

7. Встановлено, що актуалізація ролі інтелектуалів у житті суспільства, політиці, освіті завжди притаманна кризовим моментам історії, коли визнані фахівці у своїй галузі виступали з настановами поза межами їх наукової компетенції перед широкою аудиторією. Виявлено, що нові концептуалізації моралі, істини та справедливості, що мають слугувати взірцем для всього суспільства, інтелектуали

створюють під час пошуків нового формату власної ідентичності та відповідальності. Однак при цьому, вони нерідко розділяють у кінцевому випадку інтелектуалів на два непримиренні табори – наприклад, послідовників правих і лівих ідей.

8. З'ясовано роль «справи Дрейфуса» у визначенні специфічної соціальної функції інтелектуалів: їхнє головне завдання полягає в тому, щоб вступати в діалог з владою і повідомляти їй істину від імені тих, хто потребує захисту. Це великою мірою дає можливість проводити дистинкції зі спорідненими за змістом поняттями з інших дискурсів.

9. У новітній історії імплементація у публічні інституції більшої частини світових інтелектуалів, та у Франції зокрема, умовно поділяється на три періоди: «університетський», «видавничий» та «медійний». Останній вже зазнає нової трансформації у інтернет-просторі сучасності.

10. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в тому, що актуальну як ніколи полеміку стосовно місії та долі сучасного університету буде продовжено і в майбутньому, а розпочате реформування вищої освіти у нашій державі наблизить український університет у руслі національних традицій вищої освіти до адекватних відповідей на виклики сучасності, які вже прийняв західний світ.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Мірошніченко Д. С. Щодо рекурсії визначень понять «інтелектуал» та «інтелігент» у вітчизняному гуманітарному дискурсі / Д. С. Мірошніченко // Гілея (науковий вісник): Збірник наукових праць. – 2013. – № 77. – С. 140-142.

2. Мірошніченко Д. С. Класова ідентичність інтелектуала / Д. С. Мірошніченко // Філософська думка. – 2014. – № 2. – С. 69-76.

3. Мірошніченко Д. С. Осмислення місії університету в ХХ столітті (критика моделі вищої освіти Х. Ортега-і-Гассета) / Д. С. Мірошніченко // Гілея (науковий вісник): Збірник наукових праць. – 2016. – № 128. – С. 128-131. *(Входить до міжнародних наукометричних баз даних Google Scholar; Index Copernicus; EBSCO Publishing, Inc.; SIS; InfoBase Index; РИИЦ).*

4. Бойченко М. И., Мірошніченко Д. С. Интеллектуалы и студенчество: развитие взаимодействия от теории к практикам / Д. С. Мірошніченко // REVISTA de Filosofie, Sociologie și Științe Politice. – 2016. – № 2 (171). – С. 152-162. *(Входить до міжнародної наукометричної бази даних DOAJ).*

5. Мірошніченко Д. С. Соціологія інтелектуалів та підходи у її дослідженні / Д. С. Мірошніченко // Вісник ХНПУ Серія Філософія, № 47. – 2016. – № 47. – С. 71-82. *(Входить до міжнародних наукометричних баз даних Google Scholar; Index Copernicus; WorldCat; OAJI; Research Bible; BASE; ERIH PLUS).*

6. Мірошніченко Д. С. Осмислення місії університету в ХХ столітті. Постмодернізм та концепція «університету в руїнах» / Д. С. Мірошніченко // Гуманітарні студії. Збірник наукових праць. – Вип. 28. – К.: НВЦ «Київський університет», 2016. – С. 45-51. *(Входить до міжнародної наукометричної бази даних Google Scholar; РИИЦ).*

Публікації в інших наукових виданнях, матеріали конференцій:

7. Мірошниченко Д. С. Суспільна місія університету в постіндустріальну добу / Д. С. Мірошниченко // Філософія як культурна політика сучасності. Тези доповідей всеукраїнської наукової конференції. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. – С. 69-70.

8. Мірошниченко Д. С. Інтелектуали і студентство: епізоди розвитку взаємовідносин / Д. С. Мірошниченко // Особистість студента та соціокультурне середовище університету в суспільному контексті. Тези доповідей всеукраїнської науково-практичної конференції. – К., 2017.

АНОТАЦІЇ

Мірошниченко Д. С. Суспільна місія університету у досвіді французьких інтелектуалів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України. – Київ, 2017.

У дисертації обґрунтовано роль інтелектуалів у визначенні суспільної місії університету як невід’ємної складової його функціонування у модерному суспільстві загалом (та зокрема на прикладі французького суспільства кінця ХІХ – початку ХХІ ст.). Розкрито взаємовпливи інтелектуальної еліти, культурної богеми, яка наділяється високим соціальним статусом та традиційної системи університетської освіти, а також суспільні перетворення, викликані появою нових учасників суспільно-політичної гри. Обґрунтовано, що університет виступає посередником між інтелектуальними колами та суспільством, а безпосередні взаємозв’язки університетського та академічного середовища з політично ангажованим класом інтелектуалів концептуалізовано як ускладнені, нелінійні та зворотні. Здійснено періодизацію історичного розвитку інтелектуальних еліт на підставі зміни ступеню і способу їхньої функціональної імплементації в інституції публічної політики і ЗМІ. Виявлено тенденцію до поступового зменшення ролі університету як головного осередку формування інтелектуалів, їхню відчутну суспільну маргіналізацію в сучасних умовах. Уточнено смислове навантаження понять «інтелігенція» та «інтелектуали» у вітчизняному гуманітарному дискурсі. Для кожного виявлено традиційне смислове навантаження, залежне від культурно-історичного контексту. Відповідно до цього запропоновано чітку дистинкцію між розглянутими поняттями, а також явищами, яким вони відповідають. Розвинуто ідею про двоїсту природу студентства – як учнів і як потенційних інтелектуалів, що передбачає підсилення в університетській освіті уваги до розвитку критичного мислення і значення соціальних і гуманітарних дисциплін.

Ключові слова: інтелектуали, інтелігенція, французькі інтелектуали, інтелектуальна еліта, суспільна місія університету, гуманітарний дискурс, суспільство, вища освіта.

Мирошниченко Д. С. Общественная миссия университета в опыте французских интеллектуалов. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Институт высшего образования Национальной академии педагогических наук Украины. – Киев, 2017.

В диссертации обоснована роль интеллектуалов в определении общественной миссии университета как неотъемлемой составляющей его функционирования в современном обществе в целом (и в частности на примере французского общества конца XIX – начала XXI ст.). Раскрыто взаимовлияние интеллектуальной элиты, культурной богемы, которая наделяется высоким социальным статусом и традиционной системы университетского образования, а также общественные преобразования, вызванные появлением новых участников общественно-политической игры. Обосновано, что университет выступает посредником между интеллектуальными кругами и обществом, а непосредственные взаимосвязи университетской и академической среды с политически ангажированным классом интеллектуалов концептуализировано как осложненные, нелинейные и обратные. Осуществлена периодизация исторического развития интеллектуальных элит на основании изменения степени и способа их функциональной имплементации в институты публичной политики и СМИ. Выявлена тенденция к уменьшению роли университета как главного центра формирования интеллектуалов, их ощутимую общественную маргинализацию в современных условиях. Уточнена смысловая нагрузка понятий «интеллигенция» и «интеллектуалы» в отечественном гуманитарном дискурсе. Для каждого обнаружена традиционная смысловая нагрузка, зависящая от культурно-исторического контекста. В соответствии с этим предложены четкие дистинкции между рассматриваемыми понятиями, а также явлениями, которым они соответствуют. Развита идея о двойственной природе студенчества – как учеников и как потенциальных интеллектуалов, предусматривающая усиление в университетском образовании внимания к развитию критического мышления и значение социальных и гуманитарных дисциплин.

Ключевые слова: интеллектуалы, интеллигенция, французские интеллектуалы, интеллектуальная элита, общественная миссия университета, гуманитарный дискурс, общество, высшее образование.

Miroshnichenko D. S. Social mission of the University and the experience of French intellectuals. – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of philosophical sciences, by specialty 09.00.03 – social philosophy and philosophy of history. – Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2017.

The thesis conceptualizes the direct relationships of the University and academic environment with a politically engaged class of the intellectuals. The position of a tutor, a scientist, or an artist as actively involved in the socio-political realm figure is problematized.

One of the most popular questions for philosophical discussions of the XX century is considered in the first section – the question of the mission and the idea of the university. It

is indicated on the major trends in the study of the issue among both the world's intellectuals, who turned to this subject, and among Ukrainian philosophers.

Special attention is devoted in the second section to the question about the relevance of the usage of the terms «intelligentsia» and «intellectuals» in the domestic humanitarian discourse. While there are very vivid discussions about the role of elite, intellectuals and their responsibility to the society in our country, and a dialogue with Western intellectuals is now welcomed – the continual misunderstanding and the recursion in interpretation of terms «intelligentsia» and «intellectuals» exists. The traditional notional meaning relevant to the cultural-historical context for both of them is revealed.

It is classified and clarified the most common theories of class identity of the intellectual, especially in the modern world, focusing on the possibilities of it's self-identity and the distinction with similar cultural phenomena. The prerequisites of appearance of sociology of intellectuals are shown and it is marked on its significant conditionality with the subject of study. The relevance of these problems and the degree of elaboration in the domestic scientific literature are analyzed.

The author indicated three main approaches that stand out in the study of social groups of intellectuals: their consideration as a separate class, as a manifestation of the class of origin and classless approach to them. The article describes the genealogy of each of these approaches and their main representatives in the XX century. It was suggested a fundamental change in the way of the existence and role of the intellectuals in modern society. A new morality, truth and justice that should serve as a model for the whole society, are found in the search of their own identity and responsibility, though not rarely divided the intellectuals as a social class into two camps.

In the third section of the dissertation, in particular, it was developed the idea of the special twofold nature of students as pupils and as potential intellectuals and the thesis about the role of modern public intellectuals in the form of mediators between the authorities and society, which requires critical rethinking in Ukrainian humanitarian science in the light of European experience. The author comes to the conclusion of the need in reactualization of the figure of modern intellectual in the academic and university dimension, in particular, on the way to implementation of the mission of the University.

Keywords: social mission of the university, humanitarian discourse, intellectuals, intelligentsia, French intellectuals, intellectual elite, society, higher education.